

قوناخی پاش تیپه‌راندنی بودجهی سن ساللی له عیراق

18-06-2023

نووسه‌ره‌کان

د. یاسین ته‌ها

کورتە : پاش 60 کۆبوونه‌وه‌ی لیژنه‌ی دارایی و زیاتر له 180 دیدار له‌گه‌ل به‌رپرسیانی حکومه‌تی فیدرالی عیراق، په‌رله‌مانی عیراق له‌نیو هه‌رایه‌کی گه‌وره‌دا، له سپی‌ده‌ی 12 ی حوزه‌یرانی 2023 به به‌شداری 229 په‌رله‌مانتار له کۆی 329، هه‌رچۆنیک بوو کۆتایی به مشتومپی بودجه له‌نیو بازنه‌کانی ده‌سه‌لانی یاسادانان هی‌نا

پاش 60 كۆبۈنەنەھەي لىژنەي دارايي و زياتر له 180 ديدار لهگەل بەرپرساني حكومەتي فيدراليي عىراق، پەرلەمانى عىراق لەنيو ھەرايەكى گەرەدا، لە سپىدەي 12ى حوزەيرانى 2023 بە بەشدارى 229 پەرلەمانتار لە كۆي 329، ھەرچۇنئىك بوو كۆتايى بە مشتومرى بودجە لەنيو بازەكانى دەسەلتاي ياسادانان ھيئا. ئىستا برپار لەلاي حكومەتي سودانييە كە ئايا لە دادگاي فيدرالي تانە لەو برگە و ماددانە دەدات يان نا كە پىچەوانەي خواستى دەسەلتاي جىبەجىكردن زىادكراون؟ چونكە حكومەتي ھەيدەر عەبادى لە 2017دا بەم رىكارە كۆمەلئىك برگە و ماددەي پەسەندكراوى بودجەي ھەلەوشاندەوہ. حكومەتي ئىستاش رايگەياندوہ كە پىداچوونەوہەيەكى لەو شىوہە دەكات، بەلام وردەكارى زياترى لەسەر نەدركاندوہ.

بودجە لەپووي ژمارە و خەرجىيەوہ ھەرچۇنئىك بىت، لە كۆتاييدا ئەو راستىيە ناكۆرپىت كە لە پەسەندكردنيدا ھەندىك پىشينيە و كرزى سياسى و پىكھاتەي لەخۆ گرت كە سىبەرى لەسەر قۇناخي داھاتوو دەبىت. ھەوت پەرلەمانتارى لىژنەي دارايى كە خۇيان ناو ناوہ "ھەلۇكان" كەوتنە ھەمواركردنى زۆر لە برگە و ماددەكانى دەقى پىرۇژە حكومىيەكەي بودجە، لەكانئىكدا بەپىي دوو برپارى پىشوووي دادگاي فيدرالي (25/2012) و (35/2021) ئەنجومەنى نوينەرانى عىراق دەسەلتاي ئەوہي نىيە ھەموارى بىنچىنەي و جەوھەرى لە پىرۇژە ياساى بودجەي حكومەت دا بكات. ئەم ھەنگاوي لىژنە پەرلەمانىيەكەش پەلكىشاني ھەژموونى پەرلەمانتاراني "دەستپۇشستوو" بەسەر رىكارە ياساى و دەستوورىيەكانى تىپەراندى بودجە و لە پىشت ئەويشەوہ كايبنەي حكومەت زياتر ئاشكرا دەكات. ئەمە جگە لە بى بايەخكردنى ئەو رىككەوتن و لىكتىگەيشتەنەي حكومەتي لەسەر پىكھىنراوہ و دۇخىكى نوئ لە بى متمانەيى دروست دەكات.

دەرەنجامەكانى تىپەراندى بودجە ئەوہ دەرەدەخەن كە لە عىراق شتىك نىيە بە وانا راستەقىنەكەي بودجە و پلانى ئابوووي و سياسەتي دارايى بىت، چونكە ئەگەر بە بودجە پەسەندكراوہكەدا بچىتەوہ، زۆر لە ماددە و برگەكانى گوزارشتە لە خواست و داواكارى ھىز و لاين و گرووپ و پىكھاتەكان و، بەشى زۆرى ئەمانەش زياتر ئابوووي بەرخۆر دەچەسپىنن كە ھەموو دنيا ھۆشدارى لە مەترسىيەكانى دەدات. ھەر لەو ميانەيەشدا حكومەت ناچاركارا بە رەخساندى 150 ھەزار ھەلى كار لە كەرتى گىشتى كە فەرمانبەرييە. ھەرەوہا بە دەنگدانئىك بايى 160 ترليۇن دىنارى پىشينيەي وەزارەتەكان بەبى پاكتاو بەردەپۆش كرا، بەم پىيەش بودجەكە زياتر دا بەشكارى داھاتە تاوہكو ئەوہي نەخشەپىيەكى دارايى و ئابوووي بىت و، ئەگەر نرخی نەوتيش لە جىھان بىتتە خوار 70 دۇللارەوہ، ئەوہ ئىتر قۇناخي زيان و مايەپووچى دەست پىدەكات و ئەمەش مەترسىيەكى گەورەيە لەسەر عىراق لە مەوداي نىوہراست و دووردا و ئىستاش كە لە ھىوربىيەكى كاتى بى وىنەدا دەژى، ئەوہ كەمتر ديار دەبىت.

ھەر لەبودجەشدا دەرکەوت ئەوہي ناوي لى نراوہ "ھاوپەيمانى ئىدارەي دەولەت"، ناويكى تارادەيەك بى نىوہپۇكە، چونكە لە پەرلەمان ئەوانەي ياساى بودجەيان ئاراستە كرد، زياتر ئەو پەرلەمانتارانەن كە لىنكى بەھىزبان لەگەل گرووپە چەكدارە "راستپۇ"كانى ناو ھەشدى شەعبى و چوارچىوہى ھاوتاهەنگى ھەيە، ئەوانيش ھىچ دەرەستى رىككەوتنە سياسىيەكان نىن، جگە لە ئەجىنداي تايبەتي خۇشيان زياتر لەگەل راي گىشتى شىعي و جەماوہرى ھاندەريان لە تۆرە كۆمەلەيەتيەكان پابەنديان ھەيە. ھەرەوہا بەبى ئەوہي بە زەقى لەسەر ھىچ لاينەنيكەوہ مالى بىن، دەستكەوتى گەورەيان لە بەرژەوہەندى ھەژموونى شىعي و ناوہنديبوونى دەولەت دا ھەيە كە لەگەل ئامانجەكانى زۆر لە ھىزەكانى ناو چوارچىوہى ھاوتاهەنگىدا تەبايە.

لەسەر ئاستە سياسىيەكەش لە پاش بودجە بەرە نوپەكانى دىكەي شەپ دەكرىنەوہ. زەقتىن ئەو پىشھاتانەش ھەلئىزاردنى ئەنجومەنى پارىزگاكانە لە كۆتايى 2023 دا، لەگەل يەكلاكردنەوہي مقومقوى گۆرپنى محەممەد ھەلبوسى سەرۆكى پەرلەمان، ئەويش لە كاتىكدا كە ناوبرا لە گفوتوگۆكانى بودجە لە نىوہراستدا وەستا و خۆي لە تۆرەكردى شىعەكان پاراست. جگە لەم دوو پىشھاتەش سوودانى بەلئىنى دابوو گۆرانكارى لە وەزىرەكانى دا بكات، بەلام ئىتوي لاينەكان نەبھىشت و مشتومر و ھەراي بودجەش ئەوہيان زياتر كرد بەژىر رووداوہكانەوہ. ئەم پىشھاتەش وەك پرسىار و تەگەرەي بەردەم سەرۆكەوزىران دەمىنئەتەوہ چونكە بەوہدا دەرەدەكەويت كە ئاخۆ محەممەد شىاع سوودانى بەراستى ھىچ برپارى بەدەستە لە پىداگىرىي گۆرانكارىي وەزىرەكان يان دىلى خواست و بەرژەوہەندى ئەو ھىز و گرووپانەيە كە بۇ سەرۆكايەتي وەزىران سەريانخست.

بودجەكەي 2023 دۇخىكى بى پىشينيە بوو لە پاش 2003، چونكە لەجياتى سالىك بۇ سى سالىە. بۇچوونىكى بىلويش ھەيە كە پىيوايە چىدىكە حكومەت كارى بە پەرلەمان نەماوہ و لەمەولا سوودانى ناچار نىيە موحامەلەي پەرلەمانتاران و فراكسىونەكان بكات، ئەمەش دەرەفتى جموجولى زياترى پى دەبەخشىت، بەتايبەت كە چاوەكان لەسەر ئەوہن لە ھەلئىزاردنى پارىزگاكان دا وەك جەمسەرئىكى شىعي دەرەكەويت جا چ بە لىستى راستەوخۆ بىت يان پالىشتىكردى لىستى نىمچە سەربەخۆ و چىنى ناوہندى شىعە كە لە خۇپىشانەرانى جاران نزيكن.

لە مشتومرى بودجەدا بەكرپزى چوارچىوہى ھاوتاهەنگى بەشنىواوي دەرکەوت، بەلام پى ناچىت لە پاش بودجەش بەتەواوي پەرتەوازە بىن بەتايبەت كە ھەميشە مەترسى سەدر كە لە كەمىندايە وەك سىبەريك بەدوايانەوہەيە. لەدەرەوہي ئەوہش، ئەو سەنگەي ئىستا 130 كورسىيەكى چوارچىوہى شىعە ھەيەتي دەكەويتە مەترسىيەوہ ئەگەر پەرتەوازە بىن. لە سەررو ئەمەشەوہ راگرە سەرەكىيەكەي

چوارچىۋە شىعەكە كە تارانە لەسەر يەكپىزى بەرھەمەكەى پىداگرە و، ئىستا لەجىاتى سەرقالى بە ئالۋىيەكانى نىوخۇى عىراق، چاۋى لەسەر ئاشتەوايى سەودىيە و مىسر و لىكتىگەيشتنە لابلەلو نافەرمىيەكەيەتى لەگەل ئىدارەى بايدن.

مشتومپرەكانى بودجە ھەلگىرى پىشھاتى سىياسى و ياسايى نويىوون لە تۆخردنەوہى بن متمانەيى نيوان پىكھىنەرەكانى پرۆسەى سىياسى ئىستا و شىواندى رىساكانى مامەلەى حكومەت و پەرلەمان، لەپووى رەھەندە ئابورىيەكەشەوہ، بودجەكە ھەلگىرى كارەساتى گەرەيە و زياتر لە دابەشكارى و بەخشىنەوہى داھاتەوہ نىكە و مەحكومە بە مائەوہى نرخی بەرمىلىك نەوت لە سەرووى 70 دۆلار، بەلام لەبەرئەوہى ئىستا عىراق لە دۆخىكى سەقامگىرى سىياسى و ئابورى كاتى داپە كە نرخی نەوت تىيدا بەرزە و سەدر بىدەنگە و ئىرانىش ئۆقرەيى دەوئىت، لىكەوتە خراپە سىياسى و ئابورىيەكانى بودجە دەرناكەون و ئاسەوارەكانى دوا دەكەون بۆ مەوداى دوور و ئەگەرىش ھەيە بۆ مەوداى نىوہپاست.